

ENYÉM ÉS MINDENKIÉ

M L A D E N L E S K O V A C

AMIKOR MEGHAL VALAKI

*Édes a világosság és jó a mi szemünkkel
néznünk a napot.*

(A Prédikátor Könyve, 11, 7)

Amikor meghal valaki,
valaki közelálló, kedves, akit szerettünk,
kinek a keze jóleső békesség vigaszt nyújtotta nekünk,
s akinek a panaszai szívélyes figyelemmel és
gyöngéd gondoskodással
visszhangzottak bennünk;
s a szobákban még ott lebeg
egy-egy izgalmas nyoma az életének
– egy cigarettásdoboz, egy jegyzetfüzet, valami régi
nyakkendő, félig olvasott könyv –
utolsó, most utólag oly jelentős szavainak
tompá visszhangja,
ez az egész nyugtalanító és örvénylő csend,
az emlékezés fojtott sötétje és szomorúsága,
benne számtalan szagatott, immár összefüggéstelen emlékkép,
szokás, mozdulat,
mindaz a sok fontos és nem fontos dolog,
amit az Eltűnt szeretett
és megérintett gondolattal vagy szenvedéllyel;
és amikor, visszatérőben a temetőből,
elgondolkodva, némán és zaklatottan
– emlékezvén a viaszfehér, hideg arcra
a gyertyák árnyékában, magasan fenn, a ravatalon –
rádöbbenünk, hogy mindörökre
elhagyott minket valami kedves és szép, valami megfoghatatlan;
és amikor befészkel a szívünkbe a rettentő éjféli nyugtalanság,

az álmatlan, lázas, legyőzhetetlen és lesújtó felismerés,
 hogy egy napon mi is
 így fekszünk majd, összetett, holt, halvány kezekkel,
 gubancos hajjal s a betegségtől elcsúfítva,
 s magunkkal visszük a legtitokzatosabb, örökre szóló utazásunkra
 az élet és halál titkát –
 ilyenkor oly szomorú, és kínos, és furcsa, de fölöttébb szükséges,
 hogy nyugodt és bölcs hallgatással fődjük el, fékezzük le
 az Elők vad, lázadó, diadalmas álmát,
 amikor már valaki meghalt.

EGY MÁSIK CSILLAG ALATT

A melegedő föld, levegő, víz reggeli érintése:
 az örök, gigászi élet körös-körül.

Egyszerű beszéd,
 közönséges dolgok megszokott mozdulatai,
 nedvesség, levegő, tompa zümmögés:
 az ártatlanság öröme.

Zizegő avarágy,
 börgúnya,
 gyökerek ágazása, vizek fecsegése,
 por az ujjak közt, a fog alatt –
 szerénység és csodálat.

(S az óriás elemek
 óvatlanul ítélnék,
 óvatlan uralkodnak:
 ily sok őserő ellen
 élvezet kezét emelni.)

Ám a századok
 csendes, esti dala múltóban;
 hallgass el, figyeld
 a visszhangzó dobajt –
 szorítsd füled a földhöz:
 népek vonulnak innen-onnan,

dübörög a megzavart pata.
És itt is,
e kalyiba előtt,
a kút, a pajta, az eke
a mezsgye biztonsága volt,
a túrás törvénye,
zárt frigláda,
egyszer, valamikor.

Odafönn csillagok váltakoztak a nappal:
bizonytalan, csalóka
jelek:
álommal, lemondással
győztük le őket.

Egyszer, valamikor.

De ma már minden inog:
fölismerhetetlen a régi ösvény,
mosolytalan ejtünk súlyos szavakat,
egy másfajta csillag alatt.

Mi már nem félünk semmitől.
Csak a föld örök és végtelen,
csak a levegő útja érintetlen;
csak a vizek ereje ismeretlen;
mi már nem félünk semmitől:
a föld az egyetlen szerelmünk,
még ha keserű is a dal, amit énekelünk.

Az élet óriás ma reggel
óriás karjaink közt,
a föld meleg bölcső,
és himbálja ezt a tavaszi nedvességet,
és himbálja az egész végtelen, örök világot,
csupa fényben, egy másik, melegebb csillag alatt.

ESTÉNKÉNT OLYKOR OLVASGATOM
MÉG RÉGI DIÁKKORI BIBLIÁMAT

Mert feljött a balál a mi ablakainkra
(Jeremiás próféta könyvéből)

Azt, amit most itt bolondmód elbeszélék, a mennyre kellett volna tán
bíznom,
mert az ember féelme e földön olykor istenfélőbb az imánál,
csak forgolódom nyomorult fekhelyemen, hol ezerszer leste ki titkom
az arkangyal és ezeregszer a sátán.

Meghalok: persze, az önsajnálat is olykor megkísérthet.
Eszembe jut a rossz egészség, a nehéz halál, a nehéz élet.
Aztán az üres remény: értelmetlen, és gyönyörűn kék, mind kékebb:
hogymindent, még fölöslegességünk is, oly könnyen átadhatunk a
feledésnek.

De egyvalamire azért soha sincs vigasz és bocsánat:
hogya, aki szült, meghal még élőttem;
mert feljön a halál az ablakainkra, és megtalálja anyámat,
s leszáll a szörnyű mélybe a kéz, mely gyerekként vezetett engem.

És oly nyomorult leszek, mint virág a fűbe fojtva,
nem is tudom, honnan lesz szégyentelen erőm a lélegzéshez;
iszonyú lesz az életem, üres, búzló morotva,
ha szava nem ér hozzám, se keze, se kínja, az édes.

Mert ő a legnagyobb, és fénylik mindörökre, minden csillagnál
inkább,
mert ő egyedül látta a fiát császári dicsőségben;
idegen gúny hideg, kék kígyója vesszőz,
idegen hintók pora üli meg a tüdőmet,
de ragyogok mégis, szeretettel tetétlen,
mert ő néz rám onnan a mélyből, és császárnak lát, szent fájalmát
tartva tükörnek.

Ha ő elmegy, nem marad már semmim sem,
hisz ő az egyetlen, kinek kezet csókoztam e földön,
és nem tudom, nem tudom, nélküle hogyan élek;
elvesztem vele a legszebb ruhám, királyi, gyermeki díszem,

s fogalmam sincs, hogy maradék életem hogyan töltöm.
 Csak ő, a szent és termő, tudja, hogy császárnak született minden
 ember,
 csak ő látja fiát angyal és hős mezében;
 csak ő élt egyedül gyermeki kacajom hatalma alatt,
 csak ő érti, hogy mindaz, mi azután jött értem:
 élet-csalás csak és élet-harag.

Ők tudják csak, e szentek, hogy az ember fiának homloka köré
 álom von dicsfényt,
 és hogy az ő szívükből hullot belé a szent mag,
 a mindent győző szeretet magja; és hogy királyi kincsén
 keselyűk osztoznak, és fejébe gyilkos saskarmok marnak.

Ha meghal ő, számomra nincs több szeretet e földön;
 szürke név leszek csak, s szürkén dereng rám a szürke, vidéki nap,
 ujjal mutatnak rám, és senki sem hallja, hogy rab gyanánt, nyöszörgőn
 hurcolom az ígát, s kilehelem lelkem a keresztem alatt.

Ezért minden napomnak övé a legszebb perce.
 Nem, itt e zajban nem ejtem ki nevét: áldást nem tűr e hely.
 Egyszerű dolgokról szólunk: megállok ősz mosolya előtt egy percre,
 s elszórakozunk virággal, levéllel, régi képekkel – akármivel.

AMI MÉG MEGMARADT

Az én utamon képek és csodák tűntek fel tömegével,
 égi jelek és földi jelek váltották egymást mint hullámra hullám,
 egyszer viharral keltem útra, másszor a bánat fájdalomra ért el,
 hol álomra vágytam hevesen és hiába, hol meg váratlan záporoként
 a poklok pokla szabadult rám.

Éjjeli vándor voltam, sebzett szárnyú, fáradt bottal topogva
 fürkésztem az éjet,
 vagy harsány hangú, gitáros kópé, enyém a nagyvilág: énekeltem,
 és rejtett bűnre vadásztam a zavart lélek mocsarában, és félelem
 kísértett,
 és gyakran szív helyett valami titokzatos virág pompázott bennem.

Túl sok volt a rendkívüli dolog, a gyönyörű hihetetlen,
 örömeim csodásan szépek s csodásan rövidek voltak,
 mert esztelenül a megoldás tárnamélyébe ereszkedtem,
 és ceruzám kitartón feszült neki a mind újabb s mind keserűbb
 feladatoknak.

Az ösvény máig iszonyún összeszűkült, a hetyke beszéd megfeneklett,
 izgatott és meleg szavakat mondok, nem érdekel, hogy ki hallgatja,
 tudom, még hosszú út vár, a vihar még soká nem enged,
 csak állok egymagam, izgatottan, senki se néz rám, senki se méltat
 válaszra.

Pedig csodás jeleket láttam, sorsdöntő jelenségek bomlottak ki
 előttem,
 és én értem sötét és hű beszédük, keserű tudás tölt el, míg megfejttem,
 olykor már az is megkönnyebbít, ha pillantásom Reá téved,
 az Egyetlenre, ki szeret és véd, ki örökkön követ és zavar engem.

Ezért áldom kicsiny Földünket, a lassú esőt, mely halkán bugyog a
 csatornában,
 munkába menők siető lábdobogását, mely reggelenként
 mindig felébreszt,
 s ha szólok olykor keserűn, a szavam zavaros, és kicsi meg nagy
 haragoktól zabolátlan,
 de messze elnézek az élet fölé, s csak értük, a szeretteimért mondok
 beszédet,
 s kezem csak értetek emelem, testvéreim, ti győzhetetlenek,
 ti betegek és szegények.

PALINÓDIA

Józan, kemény és büszke dalt
 mindazoknak, akik elindulnak az ismeretlenbe.
 Mikor a vihar a legerősebben tombol,
 mikor a kavarodásban csak üvölni tudnak, mint az éhes, éjféli
 sakálok,
 s az óceán hátára vetett bárka törékeny vitorlái
 kétséggel s rémséggel mérgezik szívüket,
 kétséggel s rémséggel trágyázzák a lelkük –

akkor mondd el nekik, mennyire szeretem őket,
akkor mondd el, mennyit álmodom róluk.

Hogy sohase zabolázza őket
vad hőstettek keserősége,
sohase csábítsa őket
vad hőstettek gyönyöre,
sohase altassák el őket
hamis diadal-kürtök –
mert győzelem e földön nincsen,
mert gátja semmilyen vágnak e földön nincsen:
a kürtök mindig riadót fújjanak, harcra szólítsanak,
az idők vészterhesek és komorak, tele alattomos fenyegetéssel.

Szívek és álmok borzalmas zúzdájában
csak ezek az utasok maradtak kemények, töretlenek,
egyedül nekik van joguk törni:
hát törjenek jól, tépjenek gyökerestül,
ezen az öreg földön oly sok a törnivaló,
ezen a vén földön az ő sasszemük kell
az új látványokhoz.

És hasítson az új szó, mint a harang a sűrű nyárdéli levegőbe –
csak az élet nevében szólaljon minden magán- és mássalhangzó,
csak császári munka legyen, ha felpompázik
az utolsó bizonytalan nap hajnalán.

Annak meg, annak az átkozottnak, aki akkor kiválik,
és nekivág a fürgetegnek egymaga,
a magány iszonyú terhével a vállán,
száraz hamuval keserű ínyén,
fonódjék feje köré az új ég végtelen kékje,
legyen áldott bosszúcsapdákkal megtűzdelt útja,
legyen gazdagon termő merész, nyugtalan vonulása,
örködjék magas álmom volt léptein és
mai világán.

Vele van minden bánatom,
vele van egész örömem.

ARRÓL, HOGY EGY ÉJJEL
NEM BÍRTAM OLVASNI A VONATON

Un soupir qui n'est presque plus humain.
Georges Duhamel

Valójában egy kínos emlék csupán az egész,
és nem is akarom magyarázni.

Valamelyik éjjel egy szétzötykölt vasúti kocsiban ültem
szülőföldem pöfékelő kis vonatjainak egyikén.
(Miféleképp az emberek kicsinyek, és a vonatok úgyszintén.)

A rosszul világított vagon ablaka mellett volt a helyem,
megboldogult barátom könyve, az Empedoklész halála,
olvasatlanul hevert az ülés zöld bársonyhuzatán,
csöndbe merülve nyeltem a dohányfüstöt,
az éj sötét függőnye ereszkedett az égtől a földre.
Az eset akkor történt, illetve egy-két perc múltán,
közönséges, vidéki, úton töltött éjszaka volt,
semmit sem tudnék elmondani önöknek róla,
azt sem tudom, hogy voltak-e csillagok, és semmi egyéb részlet
sem jut

eszembe:

egyszerűen történt, mindennaposan és valóságosan,
a kormos, füstös éjszakában.

A másik vonat mozdonya, mellyel az én vonatom kereszteződött
azon az állomáson,
pont az én ablakom előtt állt meg
– acél és korom! –

s két embert láttam meg benne kék munkászubbonyban:
a mozdonyvezetőt meg a fűtőt.

(A kapcsolatukat és kettejük feladatait csak utólag magyaráztam meg
magamnak,

abban a pillanatban csak ennyit láttam:)

A mozdonyvezető volt a fiatalabb, természetesebb;
öreg micijének ellenzője beárnyékolta egész arcát,
csak akkor láttam jobban, amikor felizzott a cigaretta húsos,
kiberetvált,

mohó ajkai közt,
míg mozdulatlanul támaszkodott a gép vaskorlátjának,
s elnézett valamerre,
mintegy elrévedve és gondolatok nélkül;

az idősebbik apró termetű volt, és nyápic, és semmilyen,
hegyes orr emelkedett a vékony, holt bajusz fölé,
s hatalmas, görcsös keze volt –
világosan láttam a nyitott kemence lángjánál.

A fűtyszóra

a mozdonyvezető fölrezzent,
odalépett a csapjaihoz, csavarjaihoz, forgó kallantyúíhoz.
Találkozott a pillantásunk egy véletlen, fáradt, unalmas pillanatra,
én lefelé indultam, az ő vonatja felfelé,
ő indult előbb.

Éj volt, vidék, ásító utasok a vagonokban,
nem is mertem többé kinézni az ablakon,
mert ott, a vonatablak sötét, éjjeli tükrén csak a saját fejemet láttam,
és ez a fej akkor kimondhatatlanul közömbösnek,
majdnem kibírhatalannak tetszett.

(Mintha sértené a maga változatlan, ismerős vonásaival
mindazt, ami szép és feledhetetlen és titokzatos volt mindebben.)

Így aztán egyszerre mindegy lett nekem, hogy valaha is eljutok-e oda,
ahová készültem,

és egyáltalán van-e bármilyen értelme, hogy odaérjek.

A lélegzetvétel is egyszerre nehezemre esett.

Szememben égetett valami, talán könny.

Vajon csakugyan felugrottam volna izgalmamban?

Hiszen annyi, de annyi különös (vagy éppen nagyon is egyszerű,
keserű)

dolgot kellett volna elmondanom neki ma este;
valami annyira nyugatalanító és berzenkedő és jó volt
ezen a barátságos

éjjeli képen,

és minden emberben annyi sok rendkívüli dolog van, amit még
nem mondott el senkinek a világon,

se barátnak, se barátnőnek,

és az emlékeink, az ismereteink oly kínosak és kibírhatalanok olykor,
mint a fogfájás, mint az adósságok.

ELEAZAR RÔB SAMUEL EMLÉKÉRE

Az utcámban, mindjárt a sarkon,
a kis szatócsbolt mélyén, hol háziszappan, olajfesték
és ecetszag keveredik,

meghalt az este egy öreg zsidó, Eleazar Rôb Samuel,
szürke kaftánban, kis selyemsapkával a feje búbján,
és sokkal csodálatosabb, sokkal ezüstösebb szakállal,
mint Anatole France-é.

Ő volt az utolsó igazi zsidó, úgy érzem.

Ráomlott némán a göröngyös sókupacra,
ez volt utolsó pihenőhelye,
mondják, kik reggel halva találták
a még langyos porcelánpipa mellett.

Azt mondják, senkije sem volt ezen a világon,
senkije, akinek fájós lábáról, mérges-bürok

kudarcairól panaszkodhatott volna;

mondják, a kásáját agyagedényből ette,
s a bádogkanál hosszú útját a táltól fogatlan szájáig
a magányba keseredett szellem gunyoros ötletével
tálcának kinevezett

vén Talmud kurtította.

Mondják, hogy valamikor fiatal is volt,
s hogy élettörténete kusza és ürömnél keserűbb.

Én meg mint szemtanú bizonyítom,
amit mély búban felfedeztem, naponta négyszer arra járva:
szederjes, bütykös keze egy vak papagáj csapzott tollát
simogatta,

míg meghökkenítő ellentétben ezzel a gyöngéd szeretettel,
szemében valami hideg és kemény fény villant,
mint a gyémánt;

márpedig tudom, hogy az ilyesmi sohasem véletlen,
s épp ideje, hogy az emberek végre megfejtés, mit jelent.

A rabbinak kevés dolga akadt itt, nem kevésbé
az egész szájtató tömegnek,

amely kíséretül szegődött ehhez a sietős és olcsó temetéshez.

Az öreg zsidó senkinek sem fedte föl magát,
tán egész élete belefért abba a szűk sírba –
ugyan ki firtatná ezt ma már?

Mégis, megyek és mondom:

meghalt az este egy öreg zsidó,

meghalt az este egy öreg zsidó –

így hajtogatom eszelősen számtalanszor:

meghalt, meghalt. Öreg Eleazar Rôb Samuel: meghalt.
(És akkor, önkéntelen, jön a hasonlat: elképzelem,
mint az antik kozmogónia utolsó védelmezőjét,
s ha rá gondolok, hirtelen megcsap korom – minden eddigi kor! –
rothadásszaga, és megértem a régi bölcsék hasztalan szökésvágát;
aztán meg hadvezérnek látom, arany páncélban,
a nedves, szűk szorosban magára hagyatva,
a levegőben szénaillat és vadfüvek keserű szaga:
magyarázza, hogyan kell meghalni.
És ezt az utóbbit valószínűbbnek érzem: bölcs
vitéz volt ő, kegyetlen és bátor parancsnok.)

Mert mégis, van valami iszonyatos ebben a
fölfoghatatlan halálban,
valami olyan fenyegető,
hogy szinte már szeretem ezt a különös és látszólag
ártalmatlan öregembert,
ki rám nehezedik puhán, és melegen, és végzetesen,
és elfekszik bennem, és egészen kitölt,
a tudómmal lélegzik, idegeimmel él,
és bennem marad most már mindörökre.

A tapasztalt szenvedő dicsfényével övezve
ilyesmiket duruzsol szüntelenül a fülemben:
hogy mindenki halálba fúl, dagadó sárba,
hogy mindenki a halál zsákmánya végül,
s hogy örökre szóló a magányunk,
a fájdalomunk, a menekülésünk,
és hogy ez régi igazság – mondja –,
de van ennél valami fontosabb,
fontosabb annál az életnél és ennél
a halálnál
Beszél, s a szájában már réges-rég por van, és
feledés van, és csönd.

Naplómba jegyzek újra egy nagyszerű napot,
ennek a versnek a napját, június tizenegyedikét:
az utcámban
egy kis petrólszagú és ecetszagú szatócsbolton
beszögezték az ajtót, a bíróság vörös pecsétje rajta, mint a vér:
itt haldoklik ma egész nap egy öreg zsidó,

barátom ezen a földön, ahol még mindig
oly sok a szeretet és a fenyegető csoda,
büszke testvérem, Rôb Eleazar Samuel.

Varsó gyönyörű, mocskos külvárosa
tele szegény zsidókkal és téli verőfénnyel;
innen indult el ő ezelőtt ötven évvel,
hogy ma halálos komolyan *erre* az életre figyelmeztessen engem.

ÁCS Károly fordításai

JEGYZET A VERSEKHEZ

Mladen Leskovic jelen versciklusa 1934-ben jelent meg Újvidéken, egy közös kötetben Nenad Mitrov és Žarko Vasiljević verseivel meg Dušan Mikić prózájával (*Tri prema jedan za poeziju* – Három–egy a költészet javára). Az itt közölt versek közül három (Esténként olykor olvasgatom még régi diákkori bibliámat; Eleazar Rôb Samuel emlékére; Egy másik csillag alatt) helyet kapott Borislav Mihajlović-Mihiz emlékezetes antológiájában (*Srpski pesnici između dva rata* – A két háború közötti korszak szerb költői, Belgrád, 1956). A fordítások teljesen új keletűek (Leskovic halála után készültek), kivéve az Eleazar Rôb Samuel emlékére címűt, amely megjelent a *Napjaink éneke* c. antológiában (1965) és a *Kidőrt kard* c. fordításgyűjteményben (1985).

Á. K.

